
60 РОКІВ ВЕЛИКОЇ ПЕРЕМОГИ

Дробот І.

“УКРАЇНСЬКА КАРТА” В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У поглибленому науковому осмисленні історії першої половини ХХ століття на особливу увагу заслуговує розгляд українського питання в європейському політичному просторі. Незаперечним є його присутність і відчутний революційний, воєнно-політичний, економічний вплив і подальший розвиток міждержавно-дипломатичної кон'юктури в 20–30-ті роки ХХ ст. та напередодні Другої світової війни.

Відродження і становлення ряду європейських держав після Першої світової війни характеризувалося ускладненням і загостренням міждержавних стосунків. Версальсько-Вашингтонські домовленості лише посилили зовнішньополітичні суперечності між державами переможцями і переможеними. Одним із невирішених залишилось українське питання, яке було тим подразником, від якого, найбільшою мірою, залежав спокій чи напруженість і нестабільність міжвоєнної Європи.

Українське населення в складі сусідніх держав (Польщі, Румунії, Чехословаччини) піддавалося асиміляції, політичному і економічному гнобленню, воно не мало можливостей будувати власне життя на свій розсуд.

Щодо питання становища в Україні в складі СРСР, то, як відомо, спроби українських партійних і державних керівників відстояти в ході конституційного оформлення Радянського Союзу політичний і економічний суверенітет України зазнали поразки. Ця поразка мала своїм продовженням голодомор, репресії щодо мільйонів українців. Вона обернулася не лише втратою останніх ознак суверенності України, але й катастрофічним зниженням рівня інтелектуальності суспільства, інтересу до національних цінностей, своєрідним “манкуртством” [1].

Декларуючи на різних етапах варіанти встановлення міждержавних зв'язків, Москва фактично намагалася використати їх для досягнення стратегічної мети – збереження цілковитого контролю над усіма найважливішими сферами життєдіяльності українського суспільства. Практично централістські принципи більшовицької партії переносились на організацію державних структур. За визначенням відомих дослідників С. Грабовського і Л. Шкляра в складі радянської імперії “Україна розвивалась біля 70 років у статусі колоніальної квазідержави” [2].

Що стосується західноукраїнських земель, то у міжвоєнний період радянський уряд майже не цікавився долею українського населення, яке заселяло ці споконвічно українські території. Сталіна та його найближче оточення турбував лише національно-визвольний рух

на окупованих сусідніми з СРСР країнами українських землях, що могло призвести до виникнення самостійної української держави. Це яскраво виявилось згодом, після проголошення восени 1938 р. автономної, а в березні 1939 р. – незалежної Карпатської України.

У міжвоєнний період українське питання стало предметом дипломатичного протистояння, перш за все, між двома найбільшими тоталітарними державними системами – Німеччиною і Радянським Союзом.

Необхідно зауважити, що Україна в німецьких геополітичних планах займала чільне місце ще задовго до приходу А. Гітлера до влади. Особливо цей інтерес посилювався після Першої світової війни та українсько-німецького зближення у 1918 р. Українським питанням займалися спеціальні науково-дослідні установи і центри. Розроблялися різні концепції німецької політики щодо України, в яких вона розглядалася як потенційно сильна незалежна держава, яка “матиме у майбутньому великий вплив на баланс сил у Східній Європі” [3].

Та все ж, у німецьких політичних та урядових колах переважала думка, що Україна варта уваги тільки як територія для економічного визиску. Не випадково, один з керівників “Німецько-українського товариства”, створеного в роки першої світової війни, А. Шмідт писав: ... після капітуляції Німеччини, що в той час, коли “підвела наша військова система, мусить розпочатися наша політична, економічна і культурна робота в Україні для того, щоб знову здобути втрачену територію” [4].

Згодом, ще до приходу нацистів до влади на початку 30-х років, була чітко сформульована ідея загарбання українських земель. Так, А. Розенберг, який вважався в Німеччині авторитетним спеціалістом в українських справах, у книзі “Майбутній шлях німецької зовнішньої політики”, сповідував ідею військового розчленування радянської Росії з метою “забезпечення Німеччини простором, свободою і хлібом”, перетворення “багатого українського Півдня” в аграрно-сировинний додаток Німеччини та ринок збуту її промислової продукції [5]. Газета нацистської партії “Фюлькішер беобахтер”, головним редактором якої був той же А. Розенберг, у липні 1928 р. писала: “Невеликий рішучий удар, підтриманий великими державами, забезпечить через короткий час відрив України від Москви” [6].

Дещо пізніше, вже після приходу нацистів до влади, він уточнює “Родюча й багата Україна повинна стати німецькою колонією, територією, заселеною німецькими селянами західної Німеччини й Саксонії” [7].

З особливим цинізмом і неприхованою зухвалістю нацисти розкрили свої наміри на німецько-італійській нараді в Локярно (березень 1933 р.) та міжнародній фінансово-економічній конференції у Лондоні (червень 1933 р.). Заохочуючи фашистську Італію перспективами її участі в експлуатації людських і природних ресурсів України після нападу Німеччини на СРСР, А. Розенберг обґрунтував присутнім план поділу СРСР “шляхом відриву від Рад України” [8]. У декларації ж Лондонської конференції, виголошеної керівником німецької делегації А. Гугенбергом, уже містилась пряма вимога до західних держав, з відповідним обґрунтуванням, щодо передачі їм України “для більш раціонального використання цієї родючої території” [9].

Таким чином, керівництво німецького Рейху вже з самого початку приходу до влади скеровувало свою військово-економічну доктрину на схід, проти СРСР, самим активним чином розігруючи “українську карту”.

Із зміцненням своєї влади заяви і відповідні дії німецьких фашистів щодо захоплення України ставали все зухвалішими, агресивнішими. В травні 1936 р. у своїй дискусії щодо європейських справ Г. Герінг доводив англійському високому посадовцю в Берліні що “ми... ніколи на вас не нападемо. Захопивши Україну, ми раз і назавжди встановимо економічну рівновагу і тим самим не тільки захистимо Європу від більшовизму, а й вирішимо всі проблеми, які стоять тепер перед Німеччиною” [10]. Розкриваючи “українську проблему” на з’їзді нацистської партії в Нюрберзі у 1936 р. А. Гітлер у своїй промові зазначав, що із завоюванням України, Уралу і Кавказу “кожна німецька господиня відчула б настільки її життя стало легшим” [11]. Логічним продовженням розуміння українського фактору у задоволенні територіального апетиту нацистів, була заява А. Гітлера генеральному комісару Ліги націй в Данцигу К. Буркхардту 11 серпня 1939 р. “...все, що я застосовую, спрямовано проти Росії. Мені потрібна Україна, щоб ми не голодували як під час останньої війни” [12].

Як зазначалося вище, у досліджуваній нами період, розроблялися різні концепції німецької політики щодо України, в т.ч. і напрямки, в яких вона розглядалася як незалежна держава. Проте в усіх німецьких геополітичних, теоретичних розробках українська держава повинна була утворитись і існувати виключно в політичному полі Німеччини. При чому, важливим фактором в її утворенні мав стати український політичний рух [13].

Ідеї, що їх пропагували німецькі політики, зокрема, в частині, де йшлося про незалежну Україну, імпонували політичним поборникам української державності. Безумовно, що українці покладали сподівання на Німеччину цілком закономірно. Внаслідок поразки у Першій світовій війні і Версальських угод Німеччина вважала себе обділеною. Як уряд Веймарської республіки, так і уряд нацистської Німеччини мріяли про реванш.

Про зацікавленість українським питанням німецькими партійними та військовими діячами свідчили дані, що почали з’являтися в засобах масової інформації. Є припущення, що розголос про стан “української справи” організовувався з ініціативи А. Розенберга, щоб прозондувати настрої урядів західних і східних європейських країн [14].

Прийшовши до влади, А. Гітлер пріоритетним напрямком своєї зовнішньополітичної діяльності проголосив боротьбу з російським більшовизмом. Кінцевим наслідком змагань з СРСР він передбачав його розчленування, що не могло залишити байдужим українських політиків у еміграції. Адже, на їх думку, сталінський тоталітарний режим в той час являв собою найголовнішу перешкоду на шляху до здобуття соборної незалежної держави.

Спекулюючи на проблемах, створених Версальським договором, незавершеністю процесу возз’єднання українських земель в єдиній державі, їх включення до сусідніх країн, нацистське керівництво планувало використати українське питання як важливий фактор у відносинах з СРСР, Польщею, Чехословаччиною і Румунією. Про це, зокрема, свідчить нарада керівних діячів нацистської партії у другій половині березня 1933 р., на якій обговорювалося питання про політику стосовно України. Було прийнято рішення розгорнути антирадянську пропаганду, залучивши до цієї справи представників українських політичних емігрантських кіл [15].

Про використання актуального на той час українського питання у своїй зовнішньополітичній діяльності свідчать висловлювання, зроблені А. Гітлером у виступі 1 квітня 1933 р., присвяченому пуску на воду лінкора “Тірпіц”. Вдаючи вболівання за долю народів, що входили до складу СРСР, він наголошував, що не може спокійно спостерігати за поневоленням більшовиками великого російського і шляхетного українського народів та народів Кавказу. Тому ми вирішили, зазначав фюрер, переглянути Рапальські домовленості і

докласти всіх зусиль, щоб знищити комунізм та надати допомогу визвольним змаганням українців. “Тільки упадок більшовизму та постання нової сильної української держави може завести рівновагу міжнародних сил у Європі та спокій у цілому світі” [16].

Наприкінці 1933 р. на базі Українського наукового інституту в Берліні відбулася наукова конференція, присвячена узгодженню політики щодо українського питання. В ній взяли участь представники націонал-соціалістичної партії, міністерств зовнішніх справ, оборони і культури. Міністерство оборони представляли військовики – прихильники співпраці з українською еміграцією, з Українською військовою організацією (УВО) і Організацією українських націоналістів (ОУН.). Під час обговорення висловлювались різні точки зору стосовно вибору пріоритетних напрямів діяльності і орієнтації на певні українські політичні угруповання. Один з прихильників співпраці з націоналістами майор Конкас наголосив, що з усіх політичних об'єднань варта уваги ОУН, оскільки вона користується підтримкою українського населення. Крім того, націоналісти підтримують німецьку політику проти ворога Німеччини – Польщі [17].

Питання про пошуки майбутніх союзників українського народу в боротьбі за незалежну державу розглядалися на конференції ОУН у червні 1933 р., що мала місце в Берліні. Йшлося про те, що хоча нацистська Німеччина і декларувала своє вороже ставлення до поневолювачів України, політика німецького керівництва викликала недовіру українських націоналістів. Як згадував один з провідних діячів ОУН Є. Врецьона, голова проводу Є. Коновалець висловився проти зв'язків з нацистами, мотивуючи це їх негативним відношенням до всіх народів Східної Європи, особливо до слов'ян і до українців зокрема. Посилаючись на “Майн Кампф”, Є. Коновалець наголошував, що на українських теренах А. Гітлер шукає не союзників, а життєвого простору для німецької нації [18].

Про те, що провід ОУН в цей час не мав зв'язків з німецькими офіційними колами, свідчать документи самих нацистів. Зокрема керівник департаменту “Схід” управління зовнішньої політики нацистської партії А. Шікенданц, аналізуючи діяльність ОУН на початку 30-х років, зазначав, що Є. Коновалець в часи Веймарської республіки мав широкі зв'язки з німецькими колами в Берліні. Однак незважаючи на те, що нацистами були створені передумови для зближення українського й німецького народів, він покинув Німеччину і розгорнув серед українців агітацію, спрямовану проти рейху. У своїх статтях націоналістичні автори характеризували внутрішню і зовнішню політику нацистів, як політику “фанатизму і нетерпимості” [19], наголошував А. Шікенданц.

Виходячи з того, що політика націонал-соціалістичної Німеччини щодо України залишалася не зовсім зрозумілою, голова Проводу ОУН Є. Коновалець намагався заручитися підтримкою англійських правлячих кіл. Представник ОУН в Лондоні Є. Ляхович налагодив зв'язки з впливовими політиками, журналістами, намагався зацікавити їх станом українського народу, який виборював власну незалежну державу.

Зусилля націоналістичних провідників привернути увагу англійських політиків до українського питання увінчалися певним успіхом. На початку 1935 р. 14 членів англійського парламенту та ряд відомих політиків, громадських діячів звернулися до Ліги націй з посланням, в якому висловили стурбованість посиленням репресій польських властей на західноукраїнських землях [20].

В лютому 1935р. у Лондоні було утворено “Англо-український комітет”, до складу якого увійшли відомі політики, військові, журналісти, вчені Дікінсон, Ноель-Бакстон, Л. Лотон, Е. Аммендс, Дж. С. Веджвуд, Сітон-Уотсон, С.Л. Малон та ін. Комітет, як

ззначалось у Декларації, створювався з метою вивчення українського питання, пропаганди ідеї об'єднання українського населення яке проживало в Польщі, Румунії, Чехословаччині та СРСР [21].

Зусиллями членів комітету в 1935 р. була видана брошура “Українське питання і його значення для Великобританії”. Відомий журналіст Е. Аммендс видав у 1936 р. документальну книгу “Людське життя в Росії”, в якій пишеться про голод в Україні у 1932-1933 роках [22]. Ряд статей на українську тематику написав для англійських часописів Л. Лотон. В одній з них він привертав увагу англійських політиків до планів А. Гітлера щодо України, захоплення якої зашкодило б економічним і стратегічним інтересам Великобританії. Він радив включити Україну в систему Західної Європи, оскільки, на його думку, незалежна Україна необхідна для європейського економічного прогресу і миру. Вона могла б приєднатися до групи держав, з якими Великобританія налагоджувала дружні відносини [23].

Необхідно зазначити, що українська проблематика займала чимало місця на сторінках англійських часописів. Лише з січня до травня 1936 р. вони опублікували понад 280 статей, дописів, повідомлень, інших інформаційних матеріалів. Українське питання обговорювалось на засіданнях товариства “Близький і Середній схід”. У лютому 1939 р. Л. Лотон виступив із доповіддю “Україна: найбільша проблема Європи”, в якій він обґрунтував необхідність відродження української держави [24].

Українське питання широко обговорювалось в урядових, політичних колах та в пресі Франції. Лише за грудень 1938 р. у французькій пресі з'явилося понад триста газетних і журнальних статей, автори яких приходили до висновку, що Німеччина прагне до утворення незалежної української держави, об'єднавши радянську Україну, західноукраїнські землі, що входили до складу Польщі, та Карпатську Україну.

Однак, як відомо, А. Гітлер ніколи не прагнув сприяти утворенню української незалежної держави, бо це не входило в його плани. Досить влучно щодо планів фюрера сказав співробітник американського посольства у Варшаві Д. Біддл, який писав: “...розігрування карти “Великої України” – це свідомо інспірований Берліном тактичний маневр, спрямований на: 1) здійснення відволікаючих акцій для прикриття інших проміжних ходів; 2) одночасне розгортання пропагандистських дій як акції по “введенню м'яча у гру” і підживленні інтересу до накресленого Берліном українського проекту... Нацисти розраховують скористатися “правом на самовизначення” як прикриттям своїх прагнень проникнути на Схід” [25].

В цей час Берліном активно здійснювалось зондування позицій Польщі і СРСР в подальших експансіоністських планах рейху. З цього приводу німецька дослідниця І. Фляйшхауер писала, що А. Гітлер, виношуючи честолюбну програму реваншу, розглядав Україну як важливу житницю, в якості “життєвого простору”, з придбанням якого він сподівався запобігти тому, що сталося після Першої світової війни, коли Німеччину охопив голод. “Застосовуючи принцип права народів на самовизначення, він збирався використати Закарпатську Україну, з українською меншиною в 700 тис. чоловік, спочатку як пропагандистський, а пізніше як силовий важіль для того, щоб ідеологічно ослабити, дезорганізувати і, нарешті, захопити радянську Україну з її тридцятимільйонним населенням” [26]. Як зазначав німецький посол у Москві В. Шуленбург, це для Кремля і особисто Й. Сталіна складало велику небезпеку [27].

Тим часом радянський уряд почав отримувати розвідувальними та дипломатичними каналами інформацію про прагнення Німеччини схилити польський уряд до спільної боротьби проти СРСР “перш за все за Україну”. Стало відомо про розмову радника німецького посольства у Варшаві Р. Шелія з віце-директором політичного департаменту міністерства закордонних справ Польщі Т. Кобилянським, який зазначив, що польський уряд на певних умовах готовий виступити на боці Німеччини в поході на радянську Україну [28].

Радянський уряд приходив до висновку, що західні країни були б не проти, якби А. Гітлер справді вирушив війною проти СРСР. Радянський посол у Франції Я. Суриц у своєму донесенні у Москву 27 грудня 1938 р. писав, що уряд Франції зітхне з полегшенням, коли німці дійсно нападуть на Україну [29].

Нарком закордонних справ СРСР М. Литвинов у своєму листі до повноважного представника у Великобританії писав: “Поки що Гітлер удає, що не розуміє натяків Франції і Англії про свободу дій на Сході, але, можливо, він їх зрозуміє, якщо окрім цих натяків Англія і Франція запропонують йому щось інше, або якщо вони пообіцяють йому, в разі конфлікту на Сході, не лише нейтралітет, а навіть прихильний нейтралітет” [30].

Таким чином, нацистський уряд Німеччини зумів переконати уряди західних держав і світову суспільно-політичну думку в тому, що А. Гітлер готовий вирушити на Україну з метою відриву її від Радянського Союзу.

Між тим, щоб зміцнити міжнародне становище СРСР, Й. Сталін почав шукати шляхів до покращення відносин з Польщею. Польський уряд, який спостерігав останнім часом байдуже ставлення до своєї країни з боку західних країн після Мюнхенської конференції, у свою чергу пішов на зустріч Радянському Союзу, шукаючи у нього підтримки.

24 листопада 1938 р. почалися переговори між польським і радянським урядами, внаслідок яких було підтверджено дієвість польсько-радянського договору про ненапад, укладеного в липні 1932 р. Було наголошено, що польсько-радянські відносини будуються на миролюбній основі. На думку німецького посла в Москві В. Шуленбурга, страх Радянського Союзу перед Німеччиною, яка постійно зміцнювалась, і бажання Польщі прикрити свій тил у випадку загрози з боку Німеччини спонукало обидві країни подолати існуючі між ними суперечності [31].

Головною причиною того, що Радянський Союз почав шукати собі союзників була та, що після Мюнхена він опинився в ізоляції. Францію радянський уряд вважав безсилою, нездатною на рішучі дії, Чехословаччина перетворилася на васальну державу Німеччини, вона мала стати плацдармом для подальшого просування рейху на Схід. Тож Й. Сталін, який вважав себе зрадженним західними державами, бо не був запрошений на Мюнхенську конференцію, намагався вийти з ізоляції. Між іншим, за свідченням учасників тих подій, зокрема радника німецького посольства в Москві К. Тіппельскірха, вже тоді започаткувалось зближення між Берліном і Москвою. В одному із своїх донесень він доповідав своєму уряду “про наслідки Мюнхена для політики Радянського Союзу”. Він передбачив, що Й. Сталін перегляне свою зовнішню політику, внаслідок якої “відношення до союзної Франції стане менш дружнім, а відношення до Німеччини – більш позитивним [32].

К. Тіппельскірх вважав, що в обставинах, які склалися, з'явилася можливість для нової, більш широкої економічної угоди між Німеччиною і Радянським Союзом, яка згодом стала основою для покращення політичних відносин між обома країнами. “Вперше, –

наголошує У. Шіпер, – в секретних німецьких архівах згадується про зміну в політичному курсі Берліна і Москви, поки що ледь помітної, але яка через рік привела до важливих наслідків” [33].

У грудні 1938 р. німецький міністр закордонних справ Й. Ріббентроп заявив, що німецький уряд не заспокоїться доти, поки давнє ганзейське місто Данціг не буде включене до складу Німеччини. Ця заява стурбувала польські урядові кола. Незабаром до Берліну прибув міністр закордонних справ Польщі Ю. Бек. Під час переговорів з А. Гітлером, що почалися 5 січня 1939 р., польський міністр підтримав політику нацистів щодо Чехословаччини, бо вона, за його словами, була на користь польських інтересів. А. Гітлер, з свого боку, висловив зацікавленість у збереженні сильної польської держави. На його думку, наявність сильної польської армії знімає з Німеччини значне навантаження, бо дивізії, що їх Польща тримає на російському кордоні, звільняють рейх від значних додаткових воєнних витрат [34].

А. Гітлер також зазначив, що світова преса намагається приписати німцям якісь наміри щодо України. Він заявив, що Польща не повинна побоюватись Німеччини, яка не має жодних інтересів у Карпатській Україні і їй байдуже до інтересів щодо неї у інших держав [35].

На наш погляд, йдучи на поступки Польщі, А. Гітлер на даному етапі керувався корисливими міркуваннями. Вона повинна була забезпечити німецький тил на випадок збройного конфлікту з західними державами. Як вважає німецький публіцист К.-Х. Янсен, Польща в майбутньому мала відіграти роль молодшого партнера і васала рейху та взяти участь у колонізації України [36].

∴ Ведучи переговори з польськими урядовими колами, німецькі дипломати переслідували мету пограти на давніх польських претензіях на українські землі. Польські урядові кола, засліплені ідеєю розширення своєї території за рахунок сусідів, зокрема України, не здатні були зрозуміти, що насправді А. Гітлер не прагнув до укладення союзу з Польщею, плануючи в недалекому майбутньому знищити її й включити до німецького “життєвого простору”.

Існує думка й про те, що всі намагання німців розіграти “українську карту” з Польщею в обмін на її антирадянську позицію переслідували мету не допустити втручання СРСР, який би виступив на захист Польщі. Радянський Союз, за задумом А. Гітлера, можна було відвернути від допомоги полякам тільки запевненням, що Німеччина має територіальні претензії лише до Польщі, і що вона зовсім не планує війни проти СРСР, всупереч твердженню світової преси. Отже, в цьому контексті заяв А. Гітлера полякам про те, що Німеччина не має інтересів на Україні, ймовірно адресувались не для поляків, а для Й. Сталіна. Підтвердженням цього є донесення німецького посла в Москві В. Шуленбурга від 28 лютого 1939 р., який писав до Берліна, що заява А. Гітлера польському міністру Ю. Беку стала відома у Москві і викликала у радянського уряду позитивне враження [37].

В свою чергу уряд Радянського Союзу уважно вивчав міжнародні події, намагаючись спрогнозувати подальші дії нацистської Німеччини, з'ясувати позиції Польщі, Англії і Франції. Врешті у Москві прийшли до висновку, що спекуляція А. Гітлером та його оточенням українським питанням велася для того, щоб ввести в оману уряди західних держав які в його планах стояли першими до реалізації ідеї “Великої Німеччини”. Правлячі кола цих держав, в першу чергу Англії і Франції, не надавали значення тому факту, що на

шляху на Схід, зокрема на Україну, перед вермахтом лежала їх союзниця Польща, яку, як виявилось згодом, вони не збиралися захищати [38].

Нарком закордонних справ СРСР М. Литвинов під час офіційних розмов із західними дипломатами намагався донести думку свого уряду про те, що гучна пропагандистська кампанія, розв'язана навколо українського питання, інспірована нацистами з метою дезорієнтації західної суспільно-політичної думки. Під час зустрічі з тимчасовим повіреним Франції в СРСР Ж. Пайяром 19 грудня 1938 р. М. Литвинов зазначив, що можливо ми маємо справу з пропагандистською диверсією, мета якої приспати і заспокоїти Англію і Францію під цим прикриттям підготувати для них новий сюрприз [39]. Преса, казав Й. Сталін, пише, що німці йдуть на радянську Україну з населенням 30 мільйонів чоловік, яку вони хочуть приєднати до Карпатської України, де проживає всього 700 тисяч населення. Схоже на те, що цей галас мав на меті “підняти лють Радянського Союзу проти Німеччини, отруїти атмосферу і спровокувати конфлікт з Німеччиною без видимих на те підстав” [40].

Далі Й. Сталін зазначив, що ті, хто спрямовує зарубіжну пресу, хотіли штовхнути Німеччину проти Радянського Союзу. Тепер вони розчарувалися німецьким урядом, бо замість того, щоб вирушити на схід війною проти СРСР, змінили свою політику і повернули на захід. СРСР буде проводити політику миру і зміцнення ділових зв'язків з усіма країнами, дотримуватися обережності і не дасть втягнути Радянський Союз у конфлікт тим провокаторам, які звикли загрибати жар чужими руками. Він досить критично, а то й вороже, висловився на адресу Англії і Франції, які віддали німцям райони Чехословаччини як ціну за зобов'язання почати війну з Радянським Союзом. Тобто, Й. Сталін дав зрозуміти, що він вважає провокатором не Німеччину, а уряд Англії і Франції [41].

Світова преса, дипломати багатьох країн зрозуміли, що в цих словах міститься натяк на бажання Й. Сталіна піти на співпрацю з Німеччиною. Німецькі дипломати уважно проаналізували виступ Й. Сталіна і дійшли висновку, що тон його промови стосовно спроб західних країн отруїти радянсько-німецькі відносини і спровокувати війну між СРСР і Німеччиною, свідчив про бажання налагодити відносини з Берліном. Зокрема, німецький посол у Москві В. Шуленбург звернув увагу свого уряду на те, що критика, з якою виступив Й. Сталін, направлена значно гостріше проти західних країн, ніж проти країн-агресорів, особливо Німеччини [42].

В Берліні прийшли до остаточного висновку, що в промові Й. Сталіна є приховані пропозиції, спрямовані на покращення відносин між Німеччиною і СРСР. Але на шляху до зближення серйозною перешкодою стояло питання про Карпатську Україну. А. Гітлер оцінив ситуацію і прийняв рішення відступитися від Карпатської України на користь Угорщини [43].

Цей крок А. Гітлера був з надзвичайним ентузіазмом сприйнятий у Москві. Й. Сталін прийшов до висновку, що хитання та сумніви А. Гітлера закінчились і він прийняв рішення завдати удару не на Сході, в напрямку сировинної бази – України, тобто проти СРСР, а на Заході. Він по-новому підійшов до оцінки небезпеки в найближчому майбутньому з боку Німеччини. Надзвичайно важливу роль в цій оцінці черговості німецьких намірів зіграла на думку Й. Сталіна, “відмова А. Гітлера від української ідеї” [44].

Як відомо А. Гітлер тримав у резерві Карпатську Україну як вигідну карту, щоб у слушний момент її розіграти в інтересах Німеччини. І цього часу він діждався. Давши дозвіл на окупацію Закарпаття Угорщиною, він задовольнив давнє бажання угорського регента М. Хорті, тепер уже союзника по антикомінтернівському пакту. Залишився задоволеним

таким вирішенням питання і Й. Сталін. Це послужило хорошою основою для подальшого зближення між Німеччиною і СРСР. Уряд Польщі також виграв, врешті утворився, як того бажали поляки, спільний польсько-угорський кордон, зникла загроза утворення незалежної української держави, приклад з якої могла б взяти Галичина. Адже українське населення, що проживало в цьому регіоні, давно прагнуло до самостійності.

Безумовно, що від такого вирішення питання щодо Карпатської України програло все українство, втративши надію на утворення власної незалежної держави. Трагедію Карпатської України український народ сприйняв дуже болісно. На адресу керівників німецького рейху надійшло чимало листів і телеграм від українських політичних об'єднань, окремих діячів. Особливо гостро реагували на події навколо Карпатської України націоналісти, що привело до погіршення стосунків між Проводом ОУН і керівниками рейху. Однак невдовзі керівні кола української спільноти дістали запевнення з Берліну, що епізод з Карпатською Україною не говорить про зміну симпатій нацистського керівництва до прагнень українців [45].

Однак, як виявилось, це було наступним словоблуддям керівників нацистської Німеччини, особливо А. Гітлера, який взагалі не був зацікавлений у вирішенні українського питання, яке він використовував у своїх завойовницьких планах.

Отже, ми маємо достатньо фактів і суджень щоб стверджувати, що Україна напередодні Другої світової війни займала одне із центральних місць у міжнародній політиці західних держав. Проте в умовах відсутності своєї власної незалежної держави український фактор “спрацьовував” на користь одного, чи кількох, активних “політичних гравців” Європи.

Відсутність єдиного об'єднуючого політичного центру української еміграції, їх постійне протистояння й взаємовідчуження активно використовували зовнішні сили ряду європейських країн, зацікавлених у вирішенні українського питання на свою користь.

Активно використовувала українську карту в європейських дипломатично-політичних хитросплетіннях і тоталітарний радянський режим. Прикладом такої “політики” Москви може слугувати її поведінка щодо Карпатської України.

Хотілося б звернути увагу читача ще до однієї морально-політичної проблеми з якою зіткнулося українське суспільство уже тепер, в умовах розбудови своєї незалежної держави, зокрема – президентських перегонів жовтня-грудня 2004 р. – січня 2005 р. Повага і симпатії до України та її народу з боку світової громадськості посилюються завдяки, перш за все прихильності дітей і внуків українців 20-30х рр. ХХ ст. до єдності, стійкості, незламній волі до правди, справедливості, демократичних цінностей. Але далася знати і “традиція” великої частини українських політиків вирішувати внутрідержавні питання із залученням зовнішніх сил. Аморальність цих кроків може надзвичайно дорого обійтися всій українській нації. Про це говорить більш далеке і близьке історичне минуле України.

Використана література:

1. Нагорна Л.П. Позиція України у новоствореній союзній державі: 20-ті роки крізь призму 90-х // Український історичний журнал. – 1993. – С. 12.
2. Грабовський С., Шкляр Л. Від колонії до незалежної держави: початок шляху // Відбудова держави. – 1996. – № 1. – С. 7.
3. Несук М. Україна в планах Німеччини // Там же. – С. 235.
4. Гольчевський Ф., Ягнашак В. Україна в планах Німеччини у міжвоєнний період // Українські варіанти. – 1998. – №2. – С. 99.
5. Rosenberg A. Der Zukunftsweg einer deutschen Aussenpolitik. – Munchen. 1927. – S. 98.

6. Цит. за кн.: Норден А. Фальсификаторы. К истории германо-советских отношений. – М., 1959. – С. 97.
7. Цит. за кн.: Коваль М.В. Історія пам'ятає (Кривавий шлях фашистів на Україні). – К., 1965. – С. 7.
8. Україна і зарубіжний світ. – К., 1970. – С. 245.
9. Правда. – 1933. – 17 юня; Україна і зарубіжний світ. – С. 246.
10. Україна і зарубіжний світ. – С. 245.
11. Там само.
12. Цит. за кн.: Ausgewalte Dokumente zur Yeschichte des Nationalsozialismus 1933-1945. – Bielefeld, 1964. – S. 4.
13. Каменецький І. Німецька політика супроти України в 1918 р. та її історична генеза // Український історик. – 1968. – № 1-4. – С. 14.
14. Україна у Другій світовій війні. – К., 1997. – С. 91.
15. Сардачук П.Д., Швагуляк М.М. Насувалась воєнна гроза. – Ужгород. – 1984. – С. 31.
16. Цит. за кн.: Житарюк М. Четвертована але жива: Закордонна преса про політичні процеси в Україні напередодні Другої світової війни. – Львів, 1997. – С. 50.
17. Каменецький І. Українське питання в німецькій зовнішній політиці між двома світовими війнами // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 856.
18. Євген Коновалець та його доба. – С. 477.
19. Цит за кн.: Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. – С. 467.
20. Косик В. – Зазначена праця. – С. 43.
21. Сардачук П.Д., Швагуляк М.М. Зазначена праця. – С. 52.
22. Трошинський В.П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. – К., 1994. – С. 90.
23. Косик В. – Зазначена праця. – С. 42.
24. Трошинський В.П. – Зазначена праця. – С. 90.
25. Камінський Є., Трошинський В. Українське питання в англо-американських архівних документах (1938-1951 рр.) // Всесвіт. – 1993. – № 9-10. – С. 145.
26. Фляйшхауер І. Пакт: Гитлер, Сталин и инициатива германской дипломатии 1938-1939. – М., 1991. – С. 81.
27. Там само. – С. 82.
28. Там само. – С. 73.
29. Косик В. – Зазначена праця. – С. 472.
30. Там само. – С. 472.
31. Фляйшхауер І. – Зазначена праця. – С. 74.
32. Ширер У. Взлет и падение третьего рейха. – М., 1991. – С. 464.
33. Там само.
34. Україна у Другій світовій війні. – К., 1997. – С. 117.
35. Там само.
36. Янсен К.-Х. Как Гитлер шел к мировой войне // За рубежом. – 1989. – № 37. – С. 17.
37. Прокоп М. Українська справа на тлі підготовки війни 1941-1945 рр. // Сучасність. – 1961. – №7. – С. 97.
38. Коваль В. Довкола радянсько-польської війни 1939 року. – К., 1991. – С. 17.
39. СССР в борьбе за мир накануне Второй мировой войны (сентябрь 1938 – август 1939 гг.): Документы и материалы. – М., 1971. – С. 134.
40. Сталін В.Й. Звітна доповідь XVIII з'їзду партії про роботу ЦК ВКП(б). 10 березня 1939 р. – К., 1954. – С. 12.
41. Коваль В. Довкола радянсько-польської війни 1939 року. – С. 21.
42. Ширер У. – Зазначена праця. – С. 512.
43. Вегеш М.М., Віднянський С.В. Країни Центрально-Східної Європи та українське питання (1918-1939). – Київ – Ужгород. 1998. – С. 167.
44. Фляйшхауер І. – Зазначена праця. – С. 93.
45. Кентій А.В. Нариси історії організації Українських націоналістів (1929-1941). – К., 1998. – С. 96.